

OD REDAKCJI

Książka oddawana do rąk czytelnika dotyka ważnych zagadnień obecnie stojących zarówno przed gospodarką polską, europejską jak i w skali globalnej. Adresowana jest ona do naukowców zajmujących się omawianą problematyką biznesu gospodarki i zarządzania, do studentów różnych kierunków studiów, a także do praktyków życia gospodarczego i decydentów różnych szczebli zarządzania.

* * *

Potrzeby bezpieczeństwa są ukazane w piramidzie potrzeb Abrahama Masłowa jako potrzeby niższego rzędu. W tym przypadku jednakże pojęcie niższe nie znaczy słabsze czy mniej ważne albo drugo- czy trzeciorzędne. Są to potrzeby fundamentalne, bowiem dopiero po ich zaspokojeniu stajemy się ludźmi z gatunku *homo homo sapiens* i możemy realizować nasze, przynależne już tylko do gatunku istot rozumnych, cele wyższego rzędu, takie jak poczucie szacunku, uznania czy wytyczanie i realizacja dalekowzrocznych celów.

Stąd też zaproszono ludzi nauki do dyskursu o wieloaspektowym, multidyscyplinarnym pojmowaniu bezpieczeństwa jako takiego. Okazało się, że ta interdyscyplinarna dyskusja zatoczyła szeroki kręgi i autorzy zaproszeni do niniejszej monografii dotknęli bardzo wielu aspektów bezpieczeństwa.

Rozpoczynamy książkę od rozdziałów poświęconych rozważaniom nad bezpieczeństwem państwa, bowiem to właśnie w naszych małych ojczyznach czujemy się najlepiej i z radością do tych miejsc wracamy. Zdajemy sobie sprawę z niebezpieczeństw, jakie nas otaczają, nie wszystkie jednak potrafimy właściwie zidentyfikować. Dlatego ukazujemy bezpieczeństwo na tle wizji społeczeństwa jako takiego, które chcielibyśmy nazywać obywatelskim, jednakże takie społeczeństwo jest ciągle celem i jawi się nam na horyzoncie. Zatem społeczeństwa muszą zadbać o potrzeby bezpieczeństwa i na przykład poprzez edukację wskazywać szanse i zagrożenia jakie można spotkać w realizowaniu dalekowzrocznego celu jakim jest społeczeństwo obywatelskie.

W poszczególnych rozdziałach autorzy wykazują pola czy płaszczyzny, na których potrzeby bezpieczeństwa są wykuwane. Na pewno należy zwracać szczególną uwagę na środowisko naturalne. W tym względzie pojawiają się rozważania o szeroko pojmowanym bezpieczeństwie ekologicznym (Magdalena Łysek, Monika Zawartka-Czekaj). Ważne miejsce zajmuje dyskurs o wyzwaniach, jakie stoją przed społeczeństwami w obliczu ważkości bezpieczeństwa energetycznego (Łukasz Wojcieszak), czy też wynikających z nieprzewidywalnych w pełni możliwości rozwoju płaszczyzn IT a zatem cyfryzacji gospodarki i społeczeństw (Lesław Koćwin). Wiele uwagi w pierwszej części monografii autorzy poświęcają (nie)bezpieczeństwu obywateli, które identyfikowane jest wraz z pojawieniem się w naszym kręgu kulturowym uchodźców z innych kultur, realizujących w Europie swoją potrzebę bezpieczeństwa (Anna Rajchel, Agnieszka Rogozińska). Problem uchodźców łączy się z zagadnieniami z pogranicza religii i terroryzmu (Jerzy Prochwicz, Eugeniusz Januła), a także walki o pokój poza granicami własnego kraju, dla zapewnienia spokoju w swojej bezpiecznej ojczyźnie (Józef Kubica, Piotr Pacek). Wszelkie zagadnienia dotyczące bezpieczeństwa państwa muszą być rozważane w otoczeniu politycznym, a zatem doceniono również aspekt wagi, jaką musi wykazywać władza ustawo-

dawcza i wykonawcza w Polsce dla zabezpieczenia potrzeby bezpieczeństwa obywatelom (Beniamin Sosnowski, Jakub Zabłocki).

W drugiej części książki poświęcono należną uwagę wieloaspektowym uwarunkowaniom bezpieczeństwa międzynarodowego. W części tej umieszczono także dyskurs na temat zagrożeń dla osiągnięcia potrzeb niższego rzędu, wynikających ze zjawisk patologicznych takich jak korupcja (Magdalena Raczyńska), czy wymykający się spod kontroli multikulturalizm (Aleksandra Zajac). Przeciwwagą dla tych rozważań jest rozdział wskazujący wartości wynikające z wdrażania kodeksów etycznych w korporacjach (Leszek Karczewski), ale nie we wszystkich, a na pewno nie tam, gdzie nadrzędną rolę nad potrzebami bezpieczeństwa pracowników odgrywa pieniądź i jego pochodne (Miroslaw Szulczyński).

W trzeciej części pojawia się dyskusja, jaka roztacza się w kręgu naukowców badających media i medioznawców i szeroko pojmowanych „sterników mediów” (Henryk A. Kretek). W treściach poszczególnych rozdziałów można odnaleźć informacje na temat aktualnych trendów w mediach, zarówno w ich aspekcie pozytywnym (Karolina Sykuła) jak i negatywnych (Agnieszka Demczuk), przejawia się w nich również troska o namysł na etyką w dziennikarstwie (Robert Grochowski).

Multidyscyplinarne rozważania nad bezpieczeństwem stanowią ważny głos w dyskursie nad kulturowymi, społecznymi i etycznymi uwarunkowaniami biznesu, gospodarki i zarządzania w zglobalizowanym społeczeństwie, w którym w sposób niewystarczający dba się o zapewnienie obywatelom realizacji ich potrzeb bezpieczeństwa. Realizacja tej potrzeby jest jednym z warunków realizacji idei społeczeństwa obywatelskiego.

Zespół redakcyjny pragnie w tym miejscu podziękować wszystkim osobom, które przyczyniły się do powstania i opublikowania tej książki. Słowa wdzięczności kierujemy przede wszystkim do autorów za rzetelne przygotowanie inspirujących do przemyśleń tekstów, a także do recenzentów, którzy dokonali starań, aby teksty te udoskonalić pod względem metodologicznym i merytorycznym: Panu Profesorowi Janowi Rogowi, Panu Profesorowi Wojciechowi Słomskiemu, Panu Profesorowi Robertowi Geislerowi oraz Panu Doktorowi Henrykowi A. Kretkowi. Pragniemy podziękować także Panu Redaktorowi Januszowi Krajewskiemu za przygotowanie tekstu do publikacji.

Małgorzata Durzewska

BEZPIECZEŃSTWO SPOŁECZNE A WIZJA SPOŁECZEŃSTWA

Wstęp

Pojęcie bezpieczeństwa zwykle łączone jest z brakiem zagrożenia oraz komfortem psychicznym związanym z pewnością, że jednostka i społeczeństwo znajdują się z dala od wszelkich niebezpieczeństw. To trwanie w strefie komfortu psychicznego i spokoju wewnętrznego oraz zewnętrznego zapewnia stabilizację życia, bez konieczności ciągłej mobilizacji do działań nastawionych na obronę czy przywracanie bezpieczeństwa. Jednakże dopiero poczucie zagrożenia wywołuje temat bezpieczeństwa jako stanu pożądanego, przeciwnego do stanu zagrożenia, ponieważ brak bezpieczeństwa powoduje niepokój i wytwarza poczucie zagrożenia wywołanego czy to faktycznymi przesłankami o niebezpieczeństwie, czy to wytworzonymi w sposób sztuczny poprzez np. doniesienia medialne. W dzisiejszych zmedializowanych czasach, gdy dostęp do informacji i jej przepływ jest natychmiastowy, budowanie poczucia zagrożenia jest o wiele prostsze niż w wiekach poprzednich, zaś wytworzenie poczucia bezpieczeństwa dużo trudniejsze. We współczesnych krajach rozwiniętych gospodarczo i technicznie, w których zagrożenie wojną (oblężeniem militarnym) jest niewielkie lub odległe, a perspektywa wojny atomowej wydaje się mało realna, pomimo technicznych możliwości, bezpieczeństwo obejmuje obszary życia społecznego, niezwiązanego bezpośrednio z mobilizacją militarną.

W naukach społecznych zagadnienie bezpieczeństwa kojarzone jest z pojęciem bezpieczeństwa państwa jako zabezpieczeniem militarnym przed zagrożeniem zewnętrznym państwa oraz z terminem bezpieczeństwa społecznego, ściśle powiązanego z poprzednim, jednak odnoszącym się do strefy pokoju wewnętrznego państwa, a nie zagrożenia wojną, jak w przypadku pierwszego. Bezpieczeństwo oznacza więc stan pewności i spokoju, braku zagrożeń fizycznych albo ochronę przed nimi. Pojęcie bezpieczeństwa społecznego zaś odnosi się do kontekstu polityki państwa oraz wizji społeczeństwa, jaka przyświeca danym ekipom rządzącym, dlatego też warto przyjrzeć się rodzajom podejść do tej kwestii, po to, by scharakteryzować obecnie obowiązujący model polityki bezpieczeństwa społecznego krajów należących do Unii Europejskiej. Jako że polityki państwa wywierają określony wpływ na organizację życia społecznego, instytucje oraz na poczucie bezpieczeństwa swych obywateli, a także zapewniają lub raczej z założenia powinny zapewniać eliminację zagrożeń zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych, w celu zachowania bezpieczeństwa państwa.

Bezpieczeństwo społeczne w obecnym kształcie

Zagadnienie bezpieczeństwa społecznego najogólniej ujmując odnosi się do potrzeb egzystencjalnych i psychicznych człowieka, które zapewniane są mu w ramach jego praw wolnościowych i obywatelskich, a uznawane jest za jedno z naczelných zasad współczesnego życia społecznego. Zakłada się bowiem, że bezpieczeństwo jest podstawową potrzebą ludzi i oznacza stan spokoju oraz pewności, który daje człowiekowi brak poczucia zagrożenia i stwarza mu komfort psychiczny do rozwoju osobistego i społecznego. Takie szerokie

pojmowanie bezpieczeństwa charakterystyczne jest dla krajów wysokorozwiniętych gospodarczo, w których przynajmniej z założenia, pierwotna potrzeba przeżycia człowieka oraz braku zagrożenia życia jest zapewniona, wobec tego akcent może zostać przesunięty na dalszego rzędu kategorię potrzeb, a więc na możliwości rozwoju człowieka, a także obrony jego interesów oraz przygotowaniem na współczesne wyzwania i ochrony przed zagrożeniami natury pozamilitarnej. Zgodnie z tą perspektywą „działalność państwa nie powinna się ograniczać do zapewnienia bezpieczeństwa militarnego, lecz również musi uwzględniać inne poziomy funkcjonowania państwa oraz brać pod uwagę takie wartości jak: pokój społeczny, sprawiedliwość, dobro wspólne, pomyślność czy też równowagę ekologiczną”¹. Dlatego w literaturze wskazuje się, że „bezpieczeństwo państwa jest sumą poszczególnych rodzajów bezpieczeństwa, czyli bezpieczeństwo nie ma charakteru homogenicznego, a (...) w przypadku państwa jest stanem zbilansowanych i zbalansowanych relacji między stosunkami polityczno-militarnymi i społeczno-ekonomicznymi”².

Bezpieczeństwo społeczne zatem „obejmuje całokształt działań prawnych, organizacyjnych i wychowawczych realizowanych przez podmioty rządowe (narodowe i ponadnarodowe), pozarządowe oraz samych obywateli, które mają na celu zapewnienie pewnego poziomu życia osobom, rodzinom, grupom społecznym oraz niedopuszczenie do ich marginalizacji i wykluczenia społecznego. Chodzi tu zwłaszcza o zapewnienie pomocy ludziorom, którzy czasowo lub trwale są niezdolni do pracy zawodowej, znaleźli się przez własną niezaradność w trudnych sytuacjach życiowych, lub ze względu na zaistniałe okoliczności zewnętrzne (np. powódź, pożar) doświadczyli pogorszenia warunków życia. Warto jednak zaznaczyć, iż oferowana pomoc i wsparcie społeczne nie może prowadzić do tzw. bezradności i bierności obywatelskiej, czyli oczekiwania, że państwo rozwiąże za obywateli wszystkie problemy życiowe”³. Zatem obecnie bezpieczeństwo społeczne, najogólniej rzecz ujmując, rozumiane jest jako zapewnienie ochrony życia ludzkiego, zapewnienie możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb człowieka oraz indywidualnych potrzeb (materialnych i duchowych) oraz realizacji aspiracji życiowych przez tworzenie warunków do pracy i nauki, ochronę zdrowia oraz zabezpieczenia emerytalne.⁴

Jednocześnie warto zwrócić uwagę na to, iż „społeczne bezpieczeństwo jest identyfikowane z formalnymi i nowoczesnymi instytucjami, które odróżnia się od bezpieczeństwa tworzonego przez zwykłe społeczne i ekonomiczne relacje, które są kształtowane przez specyficzne systemy normatywne i symboliczne. Współczesne definicje bezpieczeństwa społecznego mają charakter państwowcentryczny. W rezultacie są jednocześnie etnocentryczne, bo nadają się do ich zastosowania w krajach rozwiniętych, w których rzeczywiście pomoc społeczna funkcjonuje dzięki instytucjom zarządzanym państwowo. Takie definiowanie społecznego bezpieczeństwa jest zbyt wąskie w krajach rozwijających się, ponieważ nie włącza udziału gospodarstw domowych i społeczności w procesie wytwarzania tego bezpieczeństwa. Poza tym nawet w krajach rozwiniętych społeczne bezpieczeństwo to nie tylko instytucje państwowe. To także rodzina, przyjaciele etc. W najnowszych definicjach rozszerza się więc owo pojęcie. Zjawisko społecznego bezpieczeństwa to w zasadzie

¹ M. Szuniewicz, *Przesłanka ochrony bezpieczeństwa państwa*, https://www.ksiegarnia.beck.pl/media/product_custom_files/1/4/14918-ochrona-bezpieczenstwa-panstwa-jako-przeslanka-ograniczenia-praw-i-wolnosci-jednostki-w-swietle-europejskiej-konwen-marta-szuniewicz-darmowy-fragment.pdf [dostęp 14.08.2017].

² Ibidem.

³ N. Siuda, *Bezpieczeństwo społeczne Polski, czyli o wpływie społeczeństwa na bezpieczeństwo narodowe*, https://issuu.com/politologiaug/docs/wybrane_aspekty_bezpiecze__stwa_w_z [dostęp: 10.08.2017].

⁴ Ibidem.

sprężenie pomiędzy instytucjami oficjalnymi a systemem normatywnym, symbolicznym, tradycją, zwyczajami, etyką, filozofiami, stylami życia i religią. Działania państwa mają wpływ na funkcjonowanie instytucji społecznych i na odwrót⁵. Takie społeczno-kulturowe ujęcie bezpieczeństwa społecznego wpisuje się w części w ujęcie liberalno-demokratyczne organizacji państwa, dlatego uważa się, że „demokratyczne społeczeństwo, w którym władza uległa decentracji, jest czynnikiem mającym niezwykle duży wpływ na oblicze państwa. Decyzje na temat wielu własnych aspektów życia ludzi zapadają w społecznościach lokalnych. Pytanie o bezpieczeństwo społeczne państwa jest więc w dużym stopniu pytaniem o stan kultury obywatelskiej, która przejawia się w stosowanych metodach rozwiązywania spraw publicznych i własnych kwestii społecznych. Siła demokratycznego państwa opiera się więc na walorach moralnych obywateli, ich skłonności do działań prospołecznych oraz uznaniu prymatu dobra wspólnego nad dążeniami indywidualnymi. To właśnie dobro wspólne jest podstawowym czynnikiem łączącym obywateli w jedną społeczność⁶. Dobro wspólne odnosi się jednak nie do pojęcia narodu i wspólnoty narodowej a do społeczeństwa obywatelskiego, jako rodzaju aktywności członków społeczeństwa w odniesieniu do ich społeczności lokalnych i najbliższego otoczenia.

Zatem, podając za Aleksandrą Skrabacz, rozumienie bezpieczeństwa społecznego oznacza „ochronę egzystencjalnych podstaw życia ludzi, zapewnienie możliwości zaspokojenia indywidualnych potrzeb (materialnych i duchowych) oraz realizacją aspiracji życiowych przez tworzenie warunków do pracy i nauki, ochronę zdrowia oraz gwarancje emerytalne⁷, które umożliwiają swobodne życie człowiekowi, zrzeszanie się i działanie w ramach swego środowiska życia. Wobec powyższego autorka dostrzega, że „problem tworzenia bezpieczeństwa społecznego, jako jednej z podstawowych kategorii (dziedziny) bezpieczeństwa narodowego, nabiera we współczesnych czasach szczególnego znaczenia. (...) Dlatego chcąc osiągnąć akceptowany stan i poziom bezpieczeństwa społecznego, państwo, będące gwarantem porządku oraz bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego powinno tworzyć warunki niezbędne i konieczne do realizacji zadań z zakresu tej dziedziny bezpieczeństwa narodowego (...) w jego tworzeniu szczególną rolę odgrywa – obok instytucji państwowych, które w tym przypadku pełnią rolę podmiotów pomocniczych – człowiek i jego związki rodzinne⁸. Ponadto na co zwraca także uwagę Agata Stanisz „państwo i rodzina (rozumiana jako cała sieć krewnych) są głównymi producentami bezpieczeństwa społecznego we współczesnej Europie. Tak jak państwo, rodzina zapewnia opiekę, edukację, wsparcie finansowe, pomoc w znalezieniu zatrudnienia. Ma wpływ na wybory podejmowane w kontekście kariery zawodowej, małżeństwa. Jednakże taka rola rodziny nie jest stała ani w czasie ani w przestrzeni. Zmieniające się wzory zawierania małżeństw, ko-habitacji, rozwodów, spadek dzietności, starzenie się społeczeństwa, wszystkie te zjawiska mają wpływ na rolę rodziny jako dostawcy społecznego bezpieczeństwa⁹”.

⁵ A. Stanisz, *Bezpieczeństwo społeczne (social security)*, IEiAK UAM. Antropologia Rodziny, blog na licencji creative commons, <http://kinship.blox.pl/2008/05/Bezpieczenstwo-spoeczne-social-security.html> [dostęp: 12.08.2017].

⁶ *Bezpieczeństwo społeczne Rzeczypospolitej Polskiej* pdf [dostęp: 14.08.2017].

⁷ A. Skrabacz, S. Sulowski (red.), *Bezpieczeństwo społeczne. Pojęcia. Uwarunkowania. Wyzwania*, Wyd. Elipsa, Warszawa 2012, s. 53.

⁸ A. Skrabacz, *Bezpieczeństwo społeczne. Podstawy teoretyczne i praktyczne*, <http://elipsa.pl/pl/p/file/0b2cce4b1347b23af92f0b073bd38636/skrabacz-bezpieczenstwo-st-wstep.pdf>, s. 9-11, [dostęp: 14.08.2017].

⁹ A. Stanisz, *Bezpieczeństwo społeczne (social security)*, op. cit. Online.